

A határátlépés öröme és melankóliája

Új kötetében a filmesztéta Bíró Yvette 1994 és 2003 között megjelent írásaiból ad reprezentatív válogatást. A szövegek rendkívül gazdag tematikát taglalnak izgalmasan, változatos műfaji skálán: tipologizáló tanulmánytól kezdve a friss befogadói tapasztalat intenzitását sugárzó recenzió át a filozofikusan lírai esszéig nevezhetők meg azok a megszólalásmódok, amelyek mindegyikével egy igazi nagy profi eleganciájával bánik a neves szerző. A kötet (adott esetben egyetemi-főiskolai tankönyvként való) használatát a célszerűen sűrített jegyzetapparátuson túl bibliográfia és filmcím-, valamint névmutató is megkönnyíti és hatékonyabbá teszi.

A szövegek négy „fejezetben” tárgyalják az elmúlt két évtized film- és vizuális művészetének számos fontos eseményét és tendenciáját. A ‚Portyázások’ cím alatt szereplő háromrészes nagy tanulmány a mozgóképi nyelvhasználat napjainkban végbemenő paradigmaváltását értelmezi, a ‚(Rém)álom és emlékezet’ fejezetének egésze, valamint a ‚Nyomok nyomában’ ciklus első négy szövege túlnyomórészt a kortárs filmnyelv nagy megújítóinak pályaképét rajzolja föl. A további négy szöveg, valamint ‚A látvány alakváltozásai’ című fejezet első öt írása napjaink legtágabban értelmezett „látványművészetének” kiemelkedően kreatív alkotóival, jelenségeivel foglalkozik, a hagyományos értelemben vett portrékiállításától kezdve a videóinstallációkon és performance-okon át a mozgásszínházi újításokig bezárólag. A kötetet két, általános művészetelméleti problémákat feszegető szöveg zárja. ‚Ki látott engem?’ címmel olyan filmelméleti írást olvashatunk, amely Balázs Béla immár klasszikusnak számító közelkép-értelmezését írja át és újra, a kortárs filozófia, elsősorban Lévinas gondolatmeneteitől ihletve, ‚Kirakat – múzeum, múzeum – kirakat’ címmel pedig napjaink művészetére vonatkozó általános és átfogó kritikai kérdések fogalmazódnak meg.

Talán a fentiekből is kitűnik, hogy a kötet egészének elméleti-szakmai szemléletmódját sajátos belső feszültség jellemzi. Egyrészt lenyűgöző az a szellemi frissesség, kreativitás és nem utolsósorban bátorság, amellyel a szerző önnön belső tartásában (joggal) bízva átengedi magát a kortárs vizuális művészet gyakorlatilag kontrollálhatatlan áradatának, másrészt egyszerre problematikus és tiszteletet keltő az a későmodern szemléleti struktúra, amely maga köré szervezi e naprakész és hatékony teoretikus és praktikus műveltséget.

Ez a kettősség feltárja azt a belső dinamikát, amely napjaink vizuális művészetében minden bizonnyal paradigmaváltást generál, mégpedig az önmaguk esztétikumára csupaszodott jelek szóródása felé. S míg e tendencia az üresség multikulturális prezentációjában rendkívül figyelemre méltó kérdéseket vet föl egy, a klasszikus modernitás filozófiájának vonatkozásában mozgó kultúra-, világ- és emberkép számára, addig tagadhatatlan az a bizonytalanság-, sőt sokszor tehetetlenség-érzet, amelyet a kortárs befogadó önmagában az őt körülvevő vizuális szenzációkkal kapcsolatban tapasztal. Valami radikálisan új születik a látvány artisztikumának világában (is), s ehhez a valószínűleg még önmaga számára is rejtélyes fenoménhez vagy egyáltalán nincsenek meg, vagy rendkívül artikulálatlanok az interpretációs modelljeink.

Bíró Yvette gondolatmenetei rendkívül szenzibilisek a fentiekben érintett idegenséget illetően, amint ezt a választott vizsgálati anyag széles spektruma és az elméleti megközelítésmód nyitottsága egyaránt jelzi. A kötet erényei között talán az egyik legnagyobb, hogy az egyszerre kaotikus és inspiráló heterogenitást a maga sokszínűségében képes bemutat-

ni. Ezt az affinitást viszont időnként meghökkentő módon problematizálják olyan interpretációs struktúrák, amelyeknek érvényessége erőteljesen megkérdőjelezhető. Rendkívül problematikusnak tűnik például bizonyos filmszereplők figuráinak az alkotó alteregóiként való értelmezése, a műalkotás anyagtalán lényegének és átesztétizált formájának megkülönböztetése, valamiféle eredeti jelentés, lényegi magvasság kutatása, a hipertechnicizált tömegfogyasztói társadalom és a romlatlan természetiség, illetve gyermeki ártatlanság szembeállítása. Ezen minden bizonyítékkal teoretikus zsákutcáknak tekinthető elméleti zárványok mintha a gondolati feszültség pusztá exponáltságában próbálnának meg együtt létezni a mozgóképi nyelvhasználat és a legszélesebb értelemben vett „látványművészet” mobilizálásának rendkívül értő, nagyvonalú, okosan örömteli értelmezéseivel.

Az olvasónak mindezek alapján az a benyomása támad, hogy egy rendkívül intelligens, legtágabb értelemben vett szakmájában naprakészen tájékozott, klasszikus filozófiai-esztétikai tudású és hangoltságú gondolkodó olykor kiegyensúlyozatlan szellemi küzdelmének válik lélegzetvisszafojtva figyelő szemtanújává. S e tanút leginkább akkor ragadja magával a megtapasztaltak autentikussága, amikor a beszélő a legnyíltabban elvállalja elkötelezettségét azon esztétikai szemlélet mellett, amely a művészetet a létezés drámaiságának kitett autonóm individuum önértelmezése, szabadságelbeszélése kitüntetett terének tekinti. E későmodern szellemi hangoltság szép pátosza viszont a kortárs művészet közegeiben maga is mint idegenség értelmeződik. Lehet, hogy éppen ezen, egymás számára sem ismert tartományok szembesülése teremti meg azt a termékeny elméleti feszültséget, amely ráébredhet minket arra a szellemi lehetőségre, amelyet a Bíró Yvette idézte *René Char* így fogalmaz meg: „A világ széttörésének mai állapotában örülnünk kell annak, hogy az egymással hadakozó erők mégis élnek... örülnünk kell annak, hogy ha valami, amit nem láttunk előre, amit a maga idejében nem világítottunk meg a maga jelentőségében, megszólít bennünket és a maga törvényei szerint beteljesíti magát.”

Bíró Yvette (2003): *Nem tiltott határátlépések*.
Osiris, Budapest.

Beke Judit

A kutatás és az oktatás közös pontjai

Dobos István tanulmánykötete a debreceni Alföld könyvek sorozatának tizedik darabjaként jelent meg. Az 1998-ban indult sorozat fontos – a középszintű és a felsőoktatásban egyaránt hasznosítható – munkák megjelenését tette lehetővé, indulásától kezdve az irodalomelméleti iskolázottságú és igényű irodalomértelmező gyakorlat médiuma. Elég, ha a sorozat első három kötetének szerzőit említjük (Szegedy-Maszák Mihály, Szirák Péter, Kulcsár Szabó Ernő), hogy világossá váljék, a magyar irodalomtudomány jelenlegi arculatát alakító jelentős szakemberek kaptak itt szót az elmúlt fél évtizedben.

A sorozat szoros kötődését az Alföld folyóirathoz a cím tipográfiai megjelenése is hangsúlyozza. E kötődés azt is jelzi, hogy e könyvek abban a nehezen túlbecsülhető szerepben vállalnak feladatot, amelyet az elmúlt évtizedben az irodalom elméletorientált interpretációjának közvetítésében e folyóirat játszott. „Az irodalomértés